

УДК 811.161.2'373.21(477.44)

**Номінаційні процеси в мікрогідронімії Вінниччини:
відгідронімні похідні**

У статті йдеться про місце мікрогідронімів у гідронімній системі окремої історично-географічної території, зокрема Вінниччини. Сфера поширення мікрогідронімів дуже вузька, має локальний характер, оскільки вони функціонують на незначній території і серед невеликої кількості мовців. Географічна локалізація гідрооб'єктів відповідає сучасному адміністративно-територіальному устрою населених пунктів області. Матеріалом дослідження послужили здебільшого експедиційні (польові) записи мікрогідронімів та анкетування.

Серед топонімічних досліджень важливе місце посідає вивчення водних назв, які створюють одну з найглибінніших закодovаних інформативних систем, саме тому для аналізу ми запропонували відгідронімні похідні, які є продуктивним типом у досліджуваному мікрогідроніміконі.

Ключові слова: *топонім, гідронім, мікрогідронім, номінаційні процеси, семантика гідрооснови, відономастичні похідні, відгідронімні утворення.*

Дослідження гідронімів загалом і мікрогідронімів, зокрема крізь призму їхнього становлення, походження, дериваційних процесів було і є **актуальним** з огляду на те, що його результати можуть бути використані для розв'язання низки власне лінгвістичних і етногенетичних проблем. Наше дослідження загалом охоплює басейн р. Південного Бугу, Вінниччину як окрему історично-географічну територію. А це передбачає залучення назв річок, потоків, непротічних водоймищ з інших басейнів, що дає змогу системно схарактеризувати цілісну гідронімну систему як таку.

Дослідженню гідронімії України присвячено низку відомих праць. Серед них насамперед треба відзначити монографічні розвідки О. М. Трубачова, О. С. Стрижака, А. П. Корепанової, І. М. Муромцева, Є. С. Отіна, Л. Т. Масенко, Ю. О. Карпенка, І. М. Желєзняк, О. П. Карпенко та інші. У 1979 р. вийшов у світ «Словник гідронімів України», у 1981 р. за редакцією О. С. Стрижака була опублікована монографія «Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках».

Згодом з'являються й інші праці, присвячені питанням гідронімії України: В. Шульгач «Гідронімія басейну Стиру» (К., 1993), «Старожитня гідронімія України і праслов'янський ономастичний континуум» (Мовознавство, 2008. – №2–3), М. Габорак «Гідронімія Івано-Франківщини. Словник-довідник (Снятин, 2003), О. Карпенко «Гідронімікон Центрального Полісся» (К., 2003) та інші. У 2017 році С. О. Вербич захистив докторську дисертацію «Гідронімія Наддністрянщини: склад, будова, особливості становлення», присвячену дослідженню гідронімії басейну Дністра як в Україні, так і за її межами – у Молдові.

Назви непротічних вод України на фоні гідронімів досліджені ще недостатньо. Кількість назв непротічних вод помітно зменшується, певна частина їх забувається. Тому **актуальним** є питання наукового осмислення цього шару гідронімної лексики, яка

зберігається в усному мовленні населення, становить органічний елемент цього мовлення, виступає досить важливим джерелом історії краю. Перші публікації, які деякою мірою порушували цю проблему, з'являються в 60-і роки (М. А. Грицак, О. Т. Волох, І. Д. Сухомлин, В. О. Горпинич, І. В. Муромцев, А. П. Корепанова, М. Ф. Пономаренко, О. С. Стрижак).

У 70-і роки вивчення назв непротічних вод відзначалося нерегулярним і опосередкованим характером (Є. О. Черняхівська, Я. О. Пура, К. Ц. Баценко, М. П. Тимченко, Л. Д. Гострик, О. П. Григоровук, В. В. Чумак, В. Т. Горбачук, С. М. Черняхівська та інші).

Не приділено належної уваги вивченню непротічних вод і у 80-і роки. Однак у деяких працях, присвячених вивченню протічних вод, розглянуто окремі мікрогідроніми (І. М. Желєзняк, О. П. Карпенко). У 1989 р. опубліковано працю Я. О. Пури «Озера Ровенщини». Фактичний матеріал цієї розвідки почерпнуто здебільшого з експедиційних польових записів, які здійснені протягом 1966-1988 років. Крім інших цікавих порад, дослідник пропонує словник назв озер Рівненщини.

Пізніше, у 1990–2000 роках, з'являються нові публікації, присвячені мікрогідронімам України: Н. М. Павликівська «Лексико-семантичні і словотвірні типи назв непротічних водоймищ Поділля» (дисертація на здобуття наукового ступеня к.філол.н., Дніпропетровськ, 1991); І. М. Желєзняк «Матеріали до «Словника гідронімів України (непротічні води)»: Кіровоградська область» (К., 1992); «Матеріали до «Словника гідронімів України (непротічні води)»: Вінницька область» (К., 1994); О. П. Карпенко «Матеріали до «Словника гідронімів України (непротічні води)»: Херсонська область» (К., 1992), «Матеріали до «Словника гідронімів України (непротічні води)»: Дніпропетровська область, Запорізька область, Кіровоградська область» (К., 1994); В. В. Лучик «Мікрогідроніми і норма» (Культура мови: Міжвідом. зб. – К., 1996 – Вип. 46–47), Н. М. Павликівська «Мікрогідронімія Вінниччини: від емпірики до узагальнень : монографія» (Вінниця, 2014).

На сьогодні маємо «Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина» (Уклад.: І. М. Желєзняк та ін.: за ред. О. П. Карпенко, 2004 р.), «Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель» Т. 1 / Упоряд. Г. Л. Аркушин, 2006 р.), «Словник мікрогідронімів Вінниччини» (уклад. Н. М. Павликівська, 2014 р.).

Мета і завдання статті. Метою пропонованої розвідки є вивчення номінаційних процесів у мікрогідронімії Вінниччини. Для реалізації цієї мети поставлено конкретне **завдання**: проаналізувати відгідронімні похідні в лексико-семантичному аспекті.

Об'єктом дослідження слугували назви озер, боліт, штучних водоймищ (ставків і под.), колодязів (криниць, копанок, ковбань), торфовищ, долин Вінницької області. Оскільки збір матеріалу проводився ще з кінця ХХ ст., то він істотно поповнився новими назвами непротічних вод початку ХХІ ст.

Матеріалом дослідження послужили загалом експедиційні (польові) записи мікрогідронімів та анкетування. Це матеріали, зібрані укладачем, а також студентами факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського протягом 1990–2017 років у кількості близько 6000 назв.

Мікрогідронімний матеріал аналізуємо в лексико-семантичному аспекті, зокрема розглядаємо відгідронімні похідні, адже лексико-семантичний аналіз має важливе

значення для лінгвістики, даючи цінний матеріал, який дозволяє з'ясувати основні принципи топонімічної номінації, характер і обсяг топонімічної лексики.

Одну із семантичних підгруп відономастичних утворень становлять мікрогідроніми, які походять від інших гідронімічних найменувань. Явище трансгідронімізації, тобто перехід у межах гідронімів, досить поширене на території Вінниччини.

Гідроніми басейну Пд. Бугу знайшли своє відображення в працях С. П. Бевзенка, М. П. Доленка, В. Т. Горбачука, І. М. Железняк та ін. Гідронімія басейну Пд. Бугу як спеціальна наукова розвідка представлена в праці Л. Т. Масенко «Гідронімія басейну Південного Бугу» (1972). Автор дослідження запропонувала словник гідронімів названого басейну, який охоплює 723 назви протічних вод – річок, ручаїв, струмків. Тут також подано лінгвогеографічну характеристику гідронімії. Праці Л. Т. Масенко засвідчили, що основу гідронімії басейну Пд. Бугу становлять слов'янські за походженням річкові найменування. Серед неслов'янських гідронімів значну за обсягом групу утворюють архаїчні індоєвропейські річкові найменування (Буг, Вись, Неть, Соня, Сура, Тирихва, Ятрань та ін.), які розташовані в районах Верхнього і Середнього Надбужжя. Вагомим є внесок тюркського етносу в гідронімікон басейну Пд. Бугу. Як зазначає дослідниця, тюркські за походженням річкові назви поширені в районах Середнього й, особливо, Нижнього Надбужжя (Батолик, Кагарлик, Ташлик, Бакшала, Громокля та ін.). Певне місце серед неслов'янських найменувань басейну посідають і молдавські гідроніми, які зосереджені переважно в басейні правої притоки Пд. Бугу Кодими. Гідронімія Поділля, зокрема східної частини, відображена Л. Т. Масенко в монографії «Гідроніми Східного Поділля», 1979 р., де подано словник гідронімів, який охоплює 406 назв непротічних вод. Характерним у дослідженнях Л. Т. Масенко є те, що всі річкові назви проаналізовано в зіставленні з гідронімією східнослов'янських територій та інших слов'янських земель. І це зрозуміло, адже гідроніми частіше, ніж апелятиви, мають характер ізольованих слів, і виведення їх з ізоляції дозволяє ідентифікувати досліджувану назву, забезпечити достовірність її форми та найімовірнішу її етномовну інтерпретацію.

Отже, крім слов'янських за походженням річкових назв, які становлять основу гідронімії басейну Пд. Бугу, зафіксовано значну за обсягом групу архаїчних слов'янських і неслов'янських назв. Топонімісти по-різному підходять до трактування архаїчних гідронімів східнослов'янських територій, а отже, і до гідронімів нашого регіону. Я. Розвадовський давні східнослов'янські річкові назви і гідроніми інших територій, які мають між собою зв'язки, здебільшого вважає спорідненими на єдиній індоєвропейській основі. Саме так Я. Розвадовський пояснює назви *Бритавка*, *Іква* басейну Пд. Бугу. Іншої думки дотримується О. М. Трубачов, який вважає, що гідроніми Правобережної України, які мають зв'язки з іншими європейськими гідронімами, є перенесеннями з відповідних територій. Тому О. М. Трубачов давню гідронімію Правобережної України поділяє на іллірійську, фракійську, германську та ін.

Існує думка, що гідронімікон України, особливо Правобережної, щільно пов'язаний із Балканським ономастичним континуумом. Сучасні топонімічні дослідження доводять, що на Правобережній Україні найбільше іллірійських за походженням гідронімів, фракійських менше, а таких, які можна пов'язати з кельтськими мовами, ще менше. Для української мови цей шар лексики вважається субстратним.

Основою для утворення низки мікрогідронімів досліджуваної території стали такі річкові назви:

1. *Дóхна* (п. Пд. Бугу; с. Крикливець Криж., Трост., Чеч., Берш.; (5, с. 183). Пор. ст. *Дóхна* (с. Велика Кириївка Берш.). Існують різні думки щодо етимології гідроніма *Дóхна*: О. І. Соболевський вважав цей гідронім іранським за походженням, на думку Л. Т. Масенко, в українських діалектах відомі апелятиви від прасл. *Duch* на позначення болота. Пор. укр. *продуха* «Мокра балка між горбами»; *дохнути* «вздихнуть». р. *Дóхна* має топке, замулене дно й заболочені береги.

2. *Думка* (л. Рову п. Пд. Бугу); Жмер. р-ну Вінницької обл.; *Думка*, *Думич* (5, с. 188). Пор. ст. *Думка* (варіант – *Межирівський*; с. Слобода-Межирівська Жмер.). У с. Мартинівка цього ж району є ст. *Думич*, який розташований в уроч. *Думич*. Ідентичні назви відомі й в інших річкових басейнах України.

В. М. Топоров і О. М. Трубачов вважають їх балтійськими за походженням, порівнюючи з д.-прус. *Duten*, *Dumine*.

3. *Снівода* (л. пр. Пд. Бугу у верхній течії). Пор. *Снивода* – потік, п. Збруча р. Дністра (5, с. 513). Пор. оз. *Снівода* (с. Кривошії Хмельн.), ст. *Снівода* (с. Жигалівка Калин.).

4. *Гнилоп'ять* – рр.: 1. (п. Постолової п. Пд. Бугу; 2. п. Тетерева п. Дніпра; Вінницька і Житомирська обл. (5, с. 143). Притока Тетерева (п. Дніпра) починається в Козятинськ. р-ні Вінницької обл. Пор. бол. *Гнилоп'ять* (с. Великий Степ Коз.).

На думку дослідників (О. І. Соболевський, Л. Т. Масенко), *Снівода*, як і сусідні із *Сніводою* гідроніми *Десна* і *Сосонка* басейну Пд. Бугу, належать до групи гідронімів України та інших східнослов'янських територій з компонентом СН–. Походження цієї групи назв залишається невизначеним.

5. *Удай* – р.: п. Сули р. Дніпра; Черкаська обл., гирло у Дубенськ. р-ні Полтавської обл.; *Удич* – 1) р. Пд. Бугу; Черкаськ. і Вінницьк. обл.; 2) л. Удичу л. Пд. Бугу (5, с. 578). Дослідники вважають цей гідронім іранським за походженням. Можливо, що лімнонім *Удай* (с. Скаржинці Хмельн. обл.) також сягає відгідронімного походження.

6. *Руда* – бб.:

1) р. Сниводи р. Пд. Бугу; с. Іванів Калинівськ. Вінницьк. обл.;

2) п. Постолової р. Пд. Бугу; нп Нападівка, Радівка і Софіївка Калинівськ. Вінницьк. обл.; пр. Сниводи; нп. Антонопіль і Шепіївка Калинівськ. р-ну Вінницьк. обл. (5, с. 477–479).

На досліджуваній території часто трапляються мікрогідроніми *Руда*, *Рудка*. Однак більшість із них утворено безпосередньо від географічного номенклатурного слова *руда*, *рудка*. Лише окремі з них, на нашу думку, є відгідронімними утвореннями: бол. *Руда* (с. Сальник), бол. *Руди* (м. Калинівка), ст. *Руда* (с. Черепашинці), коп. *Рудка* (с. Лемешівка), дол. *Руда* (варіант – *Лисіївка*; с. Лісова-Лисіївка) Калинівського району.

7. *Самець* (р. Росі п. Дніпра); витікає поблизу с. Станилівки, протікає через Талалаї, Білашки, гирло в смт. Погребище Вінницької обл. (5, с. 485–486). Пор. ст. *Самець* (сс. Гопчиця, Старостинці Погр).

На території Вінницької обл. *Самець* – потік

1) пр. Мурафи л. Дністра; Могилів-Подільськ. р-ну;

2) л. Сальниці л. Пд. Бугу; Тульчинськ. р-н;

3) п. Витекди л. Сниводи л. Пд. Бугу; Хмільницьк. р-н;

4) п. В'язовиці п. Собу л. Пд. Бугу; Іллінецьк. р-н;

5) п. Тетерева п. Гнилоп'яті п. Дніпра; Козятинськ. р-н;

6) нп Брідок, Велика Мочулка Теплицьк. р-н;

7) с. Рижавка Жмеринськ. р-н (5, с. 485–486). У Хмельницькій області *Самець* – потік; пр. Улики р. Дністра; с. Проскурівка Ярмолинецьк. р-ну (5, с. 485–486). Гідроніми *Самець* відомі й на інших територіях України. Аналогічні гідроніми, але у формі жіночого роду, поширені на території Польщі.

8. *Бакáй* – р. в с. Садках Шпиківських колишніх Брацлавського повіту на Поділлі. Пор. ст. *Бакáй* (с. Шпиків Тульч.). Назва *Бакáй* є досить поширеною серед гідронімії України (5, с. 30). Низка мікрогідронімів Поділля (*Бакáй*, *Бакáйка*) походять від географічного терміна *бакай* «глибока яма в річці, ставку; баюра, глибока баюра в балці, яма в болоті, провалля». Семантика гідрооснови таких номінацій повністю збігається з апелятивом.

9. *Бракí* – пр. Згару п. Пд. Бугу; с. Підлісне Літинськ. р-ну Вінницької обл. (5, с. 68). Пор. ст. *Бракí* (с. Підлісне Літ.). Відомо, що на Чернігівщині, де протікає р. Брак, зафіксовано географічний термін *брач* «заболочена низина на місці висохлої річки», на Сумщині цей термін має значення «торф'яна яма» (103).

10. *Буртá* – р., бас. Пд. Бугу; с. Витава Тиврівськ. р-ну Вінницької обл. (5, с. 78). Пор. назви ст. *Буртá* (с. Паланка Том.), дол. *Буртí* (с. Гордіївка Трост.).

Буртá – географічний термін із значенням:

- 1) «груда», «куча»;
- 2) «насыпь», «холм», «бугор»; «водоворот»;

бурт

- 1) невысокая горка, насыпь;
- 2) небольшая насыпь песка возле реки.

11. *Вільшáнка* – рр.:

- 1) р. Дністра; нп. Зелені Курилівці та Лоївці Новоушицьк. р-ну Хмельницької обл.;
- 2) р. Дохни п. Пд. Буг; с. Устя Бершадськ. р-ну Вінницької обл.;

3) р. Жванця л. Дністра; нп Ходорівці, Гаврилівці й Жванець Кам'янець-Подільськ. р-ну Хмельницької обл.;

4) р. Марківки п. Дніпра; гирло між рр. Яланець і Шахтанія Крижопільськ. р-ну Вінницької обл.;

5) п. Росі п. Дніпра; с. Дзюньків Погребищенськ. р-ну Вінницької обл.;

6) пр. Собу л. Пд. Бугу; Вінницька обл.;

7) стр., л. Шумилівки пр. Марківки л. Дністра с. Велика Кісниця Ямпільськ. р-ну Вінницьк. обл. (5, с. 110–111). Пор. назву ст. *Вільшá* (с. Оленівка Мог.-Под.) і болота *Вільшакí* (с. Копайгород Бар.), ст. *Ольшáнка* (с. Сопин Погр.).

На території Вінницької області відомий також гідронім *Вільха* – пр. Фоси, протікає в с. Торків Тульчинськ. р-ну (ОКІМ). Аналогічні гідронімні назви трапляються на всіх слов'янських землях. Існують різні пояснення щодо мотивації назви *Вільшáнка*, проте її варто пов'язувати з назвою дерева *вільха*, що, як відомо, росте на берегах водоймищ.

12. *Гребелька* – пр. Домахи р. Пд. Бугу; с. Куманівці Хмельницьк. р-ну Вінницької обл. (5, с. 154). Пор. бол. *Гребелькí* (с. Куманівці Хмільн.), дол. *Гребелька* (с. Кушелівка Хмільн.), дол. *Пригребельська* й кр. *Пригребельська* (с. Сербанівка Хмільн.), ст. *Гребелька* (с. Лозна Хмільн.).

13. *Дзигівка* – п. Коритні п. Русави л. Дністра (5, с. 170). Пор. ст. *На Дзигу* (с. Лозова Шар.). У Ямпільському районі Вінницьк. обл. є село Дзигівка.

14. *Журбінка* – пр. Ятрані п. Синюхи л. Пд. Бугу (5, с. 200). Пор. ст. *Журбінський* (с. Лука-Мелешківська Вінницьк.).

15. *Кáдка* – р., пр.. Батога, п.пр. Пд. Бугу, яка протікає в нп Хижинцях, Сокиринцях, Цвіжині Вінницьк. р-ну і Тростянці Тиврівськ. р-ну Вінницьк. обл.; л. Воронки л. Пд. Бугу; суч. Немирівськ. р-н Вінницьк. обл. (5, с. 226). Пор. ст. *Кáдка* (с. Тростянець Тивр.).

16. *Гнилий Ташлік* – пр. Удичу, л. пр. Бугу. Протікає в Бершадськ. р-ні Вінницьк. обл. (ОКІМ). М. Т. Масенко зазначає, що цей тюркський за походженням гідронім, десемантизувавшись у слов'янському середовищі, є відповідником слов'янської *Кáм'янки*. В ареалі Тшликів басейну Синюхи і Синиці зафіксовано тільки один семантично ідентичний слов'янський гідронім *Кам'янка* (п. пр. Удичу, л. пр. Пд. Бугу). Усі інші слов'янські утворення з основою «камінь» трапляються на території, яка прилягає до ареалу розповсюдження Ташликів. О. М. Трубачов відзначив, що гідроніми Ташлик з прозорим значенням «камінний» перебувають у відповідному відношенні з іншими «кам'яними» гідронімами, яких немало в Україні.

На Вінниччині *Кáм'янка* – р.:

1) р. Дністра; між рр. Рашкова та Вільшанка; с. Миролобівка Піщанськ. Вінницьк. обл.;

2) р. Дністра; між рр. Тетерев і Перига, нп. Дмитрашівка, Кукули, Болган Піщанськ. р-ну, Крижопільськ. р-ну Вінницької обл.;

3) р. Пд. Бугу; с. Велика Бушинка Немирівськ. р-ну Вінницьк. обл. (5, с. 235–236). Такі мікрогідроніми, як: оз. *Кáм'янка* (с. Якимівка Орат.), ст. *Кам'янка* (с. Погребище Погр.), ст. *Кáм'янка* (с. Тягун Іллін.), ст. *Кам'яній* (с. Юрівка Коз.) мають безпосереднє відношення до гідронімів із значенням «камінний».

17. *Кисерняк* – р., л. Дністра; між рр. Марківка і Перев, с. Трибусівка Піщанськ. р-ну Вінницької обл. (5, с. 247). Пор.: дол. *Кісірняк*, ст. *Кісірнятський* (с. Болган Піщ.), ст. *Кісірняк* (між с-ми Трибусівка і Кукули Піщ.). У с. Дмитрашівка *того ж району відомо поле, болото і струмок Кісірняк*.

18. *Ковбáсна* – р., л. Мурашки; п. Мурафи л. Дністра; як п. Мурафи л. Дністра; нп. Козлівка, Шаргород Шаргородськ. р-ну Вінницької обл. (5, с. 258). Пор. назву ковб. *Ковбáсна* (с. Копистирин Шар.).

19. *Котóва* – р., п. пр. Лисої Липи л. Пд. Бугу Вінницьк. обл. (5, с. 277). Пор.: ст. *Котóва* (м. Бар, с. Гулі Бар.), ст. *Котóва* (с. Котова Бар.), бол. і ст. *Котóщина* (с. Попівці Бар.), бол. *Котóве* (с. Перемога Коз.). Рос. *котец* «загородка на реке с проходами для ловли рыбы, запруда, плотина, пруд, озеро».

Назва *Котова* відома в гідронімії Харківської, Донецької, Кіровоградської обл. (5, с. 277).

Котовець відомий також і на Буковині.

20. *Ліпова* – р., пр.. Пастушої п. Пд. Бугу, с. Качанівка Хмільницьк. Вінницька обл. (5, с. 315). Пор. назву ст. *Ліпа* (с. Качанівка Хмільн.). Річка Ліпова – л. Мурафи л. Дністра (5, с. 315) протікає також у Барському р-ні цієї ж обл.

21. *Мура́шка* – р., п. Мурафи л. Дністра; с. Кармазів Жмеринськ. р-ну, смт. Шаргород Вінницької обл. (5, с. 379). *Мура́фа* – р., л. Дністра; між рр. Іоржина та Русава; поч. поблизу с. Голодьки, тече через нп Тараски Хмільницьк. р-ну та Мурафа, Слобода-Мурафська Шаргородськ. р-ну, гирло вище смт. Ямпіль Вінницької обл. (5,

с. 379). Пор. назви ст. **Мурáшковий** (с. Копистирин Шар.), ковб. **Мурáха** (с. Гибалівка Шар.).

22. **Немія** – л. Дністра; смт. Копайгород Барськ. р-ну, гирло біля с. Немія Могилів-Подільського р-ну Вінницьк. обл. (5, с. 385). Пор. назви бол. **Мочарі Немії** (варіант – **Лимії**, с. Сосни Мур. Кур.), кр. **В Лиміях** (с. Сосни Мур. Кур.)

23. **Лізвір** – пр. Русової (Русави) л. Дністра (5, с. 319). Пор. назву кр. **Лізвора** (с. Демівка Чеч.).

24. **Оса** – р., п. Пд. Бугу; нп. Осіївка й Мала Кириївка Бершадськ. р-ну Вінницьк. обл. (5, с. 403). Пор. назву ст. **Оса** (с. Осіївка Берш.).

25. **Поплава** – р., п. Пд. Бугу; Вінницьк. обл. (5, с. 439). Пор. назви ст. **Попла́вський** (варіант – **Граба́рка**; с. Білопілля Коз.), торф. **Поплаві** (с. Широка Гребля).

26. **Саджавка** – потік, м. Ямпіль Вінницьк. обл. (5, с. 483). Пор. назви ст. **Саджавка** (с. Біла Ямп.). На території Поділля є чимало мікрогідронімів *Саджавка*, *Сажавка*, однак усі вони походять від географічного терміна *саджавка* «рибний садок, басейн для разведення риби, пруд», *сажалка* «невелика заглибина, наповнена водою і гряззю».

27. **Синю́ха**:

1) л. Росі л. Дніпра; поч.. біля с. Ліщинці Погребищенськ. р-ну Вінницьк. обл.;

2) л. Ушиці л. Дністра Хмельницька обл.;

3) с. Коширинці Бершадськ. р-ну Вінницьк. обл. (5, с. 501). Пор. назви ст. **Синю́ха** (с. Старостинці Погр.), кр. **Синя́ва** (с. Осіївка Берш.).

28. **Суха́** – л. Дністра; с. Козлів Мог.-Под. р-ну Вінницьк. обл.; л. Мурафи л. Дністра; нп. Джурина, Попелівка і Зведенівка Шаргородськ. р-ну Вінницьк. обл. (5, с. 542). Пор. назву бол. **Суха́цьке** (с. Пасинки Шар.), ст. **На Сухі́х** (с. Кукавка Мог.-Под.). У с. Кукавка Мог.-Под. р-ну відомо уроч. Сухацьке.

29. **Тартак** – струмок в с. Кузьминцях Гайсинськ. р-ну Вінницьк. обл. (ОКІМ). У цьому ж селі відомо уроч. **Тарта́к**. Пор. назву ст. **Тарта́к** (сс. Михайлівка, Кузьминці Гайс.).

30. **Теплі́ця** – джерело; с. Гонтівка, с. Пелинівка Могилів-Подільськ. р-ну Вінницьк. обл. (ОКІМ). Пор. назви ст. **Теплі́ця** (с. Борівка Мог.-Под.), коп. **Теплі́ця** (м. Шаргород Шар.).

У Вінницькій обл. ця назва має кілька лексичних аналогів: дж. **Теплі́чина** (с. Антонівка Том.), дж. **Теплі́чне** (с. Станіславчик Жмер.), р. **Теплі́чина** (с. Лучинчик Мур.Кур.), б. **Теплі́чина** (с. Джурина Шар.).

31. **Шу́ніт** – джерело; с. Буша Ямпільськ. р-ну (ОКІМ). Пор. назви криниць **Шу́ніт** (с. Біла Ямп.), **Шу́ніт** (с. Гонорівка Ямп.), **Шу́ніт** (с. Червона Поляна Піщ.), ст. **Шу́ніт** (с. Чернівці Черн.).

32. **Сага́** – рр.: 1) л. Марківки л. Дністра; с. Велика Кісниця Ямпільськ. р-ну Вінницьк. обл. (5, с. 482). Пор. ст. **Сага́** (варіант – **Саго́**; с. Борівка Мог.-Под.); *сага* «мокра місцевість»; «углубление с природной водой, где водится рыба», «болото, трясина», «болотистое место в плавнях, где растет камыш».

33. **Граба́рка** – б.: 1) с. Мовчан Жмеринськ. р-ну Вінницьк. обл.; р. 2) л. Жилки л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; Старокостянтинівск. р-ну Хмельницьк. обл.; 3) л. Збруча л. Дністра; між рр. Самець і Потоком Млинським; с. Клини Волочиськ. р-ну. Хмельницьк. обл.; 4) ручай в с. Кашперівка Козятинськ. р-ну Вінницьк. обл. (5, с. 152). Пор. назви ст. **Граба́рка** (с. Флоріанівка Коз.), ст. **Граба́рка** (с. Стара Прилука Лип.).

Отже, базою для відгідронімних утворень слугували порівняно значні за обсягом водні артерії. На відміну від мікрогідронімів, назви великих водних об'єктів зберігаються протягом багатьох років, аналіз їх дозволяє говорити про далеке минуле, про давні контакти і міграції народів, про особливості етногенезу. Як засвідчують дослідження, переважна більшість мікрогідронімних номінацій має семантичний зв'язок саме з новими слов'янськими за походженням річковими назвами, оскільки останні є верхнім шаром слов'янської лексики (що характерно для мікрогідронімів). Відгідронімні похідні найчастіше трапляються в Барському, Калинівському, Хмельницькому та Шаргородському районах. Досліджені відгідронімні найменування мають аналоги на інших теренах України.

У подальших ономастичних студіях ми продовжимо досліджувати відгідронімні похідні, залучаючи новий матеріал, а також подамо порівняльно-зіставну характеристику з мікрогідроніміконом іншої історико-географічної території.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербич С. О. Етимологічні студії з подільської мікротопонімії / С. О. Вербич // Студії з ономастики та етимології, 2011-2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – Київ, 2012. – С. 51–60.
2. Словник мікрогідронімів України. Волинь. Житомирщина. Запоріжжя. Київщина, Кіровоградщина. Полтавщина. Черкащина / Уклад. І. М. Железняк та ін.; під ред. О. П. Карпенко. – Київ : Обереги. – 2004. – 448 с.
3. Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель. Т. 1. / Упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2006. – 408 с.
4. Торчинська Н. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області / Н. М. Торчинська, М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст. – 2008. – 549 с.
5. Словник гідронімів України. – Київ : Наукова думка, 1979. – 780 с.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ РАЙОНІВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Бар. – Барський р-н
Берш. – Бершадський р-н
Він. – Вінницький р-н
Гайс. – Гайсинський р-н
Жмер. – Жмеринський р-н
Калин. – Калинівський р – н
Коз. – Козятинський р-н
Криж. – Крижопільський р-н
Лет. – Летичівський р-н
Лип. – Липовецький р-н
Літ. – Літинський р-н
Мог.-Под. – Могилів-Подільський р-н
Мур. Кур. – Мурованокуриловецький р-н
Нем. – Немирівський р-н
Орат. – Оратівський р-н
Піщ. – Піщанський р-н
Погр. – Погребищенський р-н
Тепл. – Теплицький р-н
Тивр. – Тиврівський р-н

Том. – Томашпільський р-н
Трост. – Тростянецький р-н
Тулч. – Тульчинський р-н
Хмільн. – Хмільницький р-н
Чеч. – Чечельницький р-н
Шар. – Шаргородський р-н
Ямп. – Ямпільський р-н

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Анк. – анкетування
Бол. – болото
Вдсх. – водосховище
Ковб. – ковбання
Експ. – експедиція
Кол. – колодязь
Коп. – копанка
М. – місто
Оз. – озеро
ОКІМ – Ономастична картотека Інституту мовознавства НАН України
Р-н – район
С. – село
Смт. – селище міського типу

Павликивская Н. Номинационные процессы в микрогидронимии Винниччины: отгидронимические производные.

В статье рассматриваются микрогидронимы в гидронимной системе отдельной историческо-географической территории, в частности Винниччины. Сфера распространения очень узкая, имеет локальный характер, поскольку они функционируют на незначительной территории и среди небольшого количества говорящих. Географическая локализация гидрообъектов соответствует настоящему административно-территориальному строю населения области. Материалом для исследования использованы экспедиционные (полевые) записи микрогидронимов, а также анкетирование.

Среди топонимических исследований важное место занимает изучение водных названий, которые создают одну из глубочайших закодированных информационных систем, поэтому для анализа мы предложили отгидронимические производные, которые являются продуктивным типом исследованного микрогидронимикона.

Ключевые слова: *топоним, гидроним, микрогидроним, номинационные процессы, семантика гидроосновы, ономастические производные, отгидронимные образования.*

Abstract

Pavlykivska N. The nomination processes in microhydronymy of the Vinnytsia region: derivatives based on hydrology.

The article analyzes the place of microhydronyms in the hydronic system of a separate historical and geographic area, in particular, of the Vinnytsia region. The area of the distribution of microhydrononyms is narrow and it has local character, since they function in a small area and among a small number of speakers. Geographic localization of hydroobjects corresponds with the present administrative and territorial system of localities of the region.

The studies of water names, which create one of the most deep information systems, have the main place among toponymic research papers. That is why for the analysis we have suggested the hydrology derivatives, which are productive types in the analyzed microhydronymicon.

The names of the inactive waters of Ukraine have not been adequately studied in contrast to hydronyms. The number of inactive waters' names is significantly reduced or forgotten. Therefore, the question of the scientific comprehension of this sphere of hydronymic lexis, which is preserved in the oral speech of the population and is a sufficiently significant source of the history of the region, is actual. Today we have «Dictionary of microhydronyms of Ukraine: Volyn, Zhytomyr region, Zaporizhia, Kyiv region, Kirovograd region, Poltava region, Cherkassy region» (Comp. I. M. Zheleznyak and others; red. O. P. Karpenko, 2004), «Dictionary of microtoponyms and microhydronyms of northwestern Ukraine and adjacent areas» (T. 1. / Comp. G. L. Arkushyn, 2006), and «Dictionary of microhydronyms of the Vinnytsia region» (Comp. N. M. Pavlykivska, 2014).

The purpose of the research is to study the microhydronyms' nomination processes of the Vinnytsia region, in particular, the names of the derivatives based on hydrology.

The objects of the research are names of lakes, bogs, artificial reservoirs, wells, peat bogs, and valleys of the Vinnytsia region. Considering that, the collection of material was carried out since the end of the 20th century, and it was significantly supplemented with new nomenclatures of inactive waters from the beginning of the 21st century.

The microhydronymic material, in particular, the derivatives based on hydrology, is analyzed in the lexico-semantic aspect. This method is of great importance for linguistics, and it provides valuable material for clarifying the basic principles of a toponymic nomination and the character and volume of the toponymic vocabulary.

One of the semantic subgroups of onomastic derivatives constitute microhydronyms which are derived from other hydronymic names. The phenomenon of transhydronimization is fairly common in the Vinnytsia region.

The basis for the derivatives based on hydrology was a fairly large water arteries. The names of them are preserved for many years in contrast to microhydronyms. The analysis of the arteries allows us to talk about the distant past, about the long-standing contacts and migrations of people, and about the features of ethnogenesis. As shown in the research, the majority of microhydronymic nominations has a semantic connection with the new river names of the Slavic origin. The derivatives based on hydrology are observed in Barskiy, Kalynivskiy, Khmelnytskiy and Shargorodskiy districts more often; and they have analogues in other territories of Ukraine.

Key words: *toponym, hydronym, microhydronym, nomination processes, hydrostem's semantics, derivatives based on onomastics, derivatives based on hydrology.*

References

1. Verbych S. O. Etymolohichni studii z podilskoi mikrotoponimii / S. O. Verbych // Studii z onomastyky ta etymolohii, 2011-2012 / vidp. red. O. P. Karpenko, V. P. Shulhach. – Kyiv, 2012. – S. 51–60.
2. Slovnyk mikrohidronimiv Ukrainy. Volyn. Zhytomyrshchyna. Zaporizhzhia. Kyivshchyna, Kirovohradshchyna. Poltavshchyna. Cherkashchyna / uklad. I. M. Zheliezniak ta in.; pid red. O. P. Karpenko. – Kyiv : Oberehy. – 2004. – 448 s.

3. Slovnyk mikrotoponimiv i mikrohidronimiv pivnichno-zakhidnoi Ukrainy ta sumizhnykh zemel. T. 1. / Uporiad. H. L. Arkushyn. – Lutsk : RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky. – 2006. – 408 s.

4. Torchynska N. M. Slovnyk vlasnykh heohrafichnykh nazv Khmelnytskoi oblasti / N. M. Torchynska, M. M. Torchynskyi. – Khmelnytskyi : Avist. – 2008. – 549 s.

5. Slovnyk hidronimiv Ukrainy. – Kyiv : Naukova dumka, 1979. – 780 s.